

Noll, Jindřich

Jan Křtitel Erna, stavitel brněnský

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. F, Řada uměnovědná. 1988-1989, vol. 37-38, iss. F32-33, pp. [27]-43

ISBN 80-210-0188-7

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/110849>

Access Date: 28. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

JINDŘICH NOLL

JAN KŘTITEL ERNA, STAVITEL BRNĚNSKÝ

Barok v českých zemích je uznáván za jeden z vrcholů umělecké tvorby ve střeoevropském prostředí. Je předmětem zájmu odborníků i veřejnosti. Především však jde o fenomén vrcholného baroku v rozpětí od Jana B. Matheye po Kiliána Ignáce Dienzenhofera. Aby bylo možno pochopit barok úplně, je třeba věnovat pozornost i jevům okrajovým, obdobím a prostředí, v nichž tvůrčí proces neprobíhal pod vlivem nejvýznamnějších osobností, kde místní zedníci a stavitelé měli k dispozici tištěné vzorníky, architektonické příručky a sbírku nákresů z doby učení a z tovaryšských let. A přece i zde je možné nalézt a vysledovat jistý vývoj, třebaže nevedl k dílům překračujícím svým významem hranice regionu působnosti příslušného řemeslnického cechu.¹

Práce je ztížena objektivními skutečnostmi — velkým časovým odstupem, hospodářskými a politickými změnami, přesuny v rodových a řádových archívech, změnou přístupu ke stavbě měst a intenzivním využíváním městského prostoru v devatenáctém a dvacátém století, jež zanechaly na památkovém fondu a zdrojích informací k němu hluboké stopy.²

Brno se po převedení zemských desek z Olomouce roku 1641 stalo fak-

¹ Pro brněnské prostředí jsme se pokusili ilustrovat tuto situaci na příkladu jedné z vůdčích osobností brněnského stavebního ruchu druhé poloviny sedmnáctého století — na zednickém mistru, staviteli Janu Křtiteli Ernovi. Bližší údaje autor soustředil ve své (nepublikované) diplomové práci *Architektonické dílo Jana Křtitele Erny*, FF UJEP, Brno 1977. Srov. též *Dějiny českého výtvarného umění II/I*. Praha 1989, s. 286—291.

² O uchování řady informací o umělcích na Moravě v 17. a 18. století se zasloužil především vynikající brněnský sochař Ondřej Schweigl (1735—1812) svým spisem „Bildende Künste in Mähren“ (ve fondu StOA Brno) a pojednáním „Abhandlung von den bildenden Künsten in Mähren“ (rovněž StOA Brno). O zachování řady dokumentů k moravským dějinám se v 19. století zasloužili zvláště J. P. Ceroni a zemský archivář Antonín Boček, o jejich využití pak lokální badatelé druhé poloviny 19. a počátku 20. století (např. Alois Gödel, Carl Schirek, Julius Leisching aj.) ve svých pracích v lokálních tiskovinách.

tickým hlavním městem Moravy. Již před třicetiletou válkou mu středověký rozsah vymezený opevněním přestával stačit a osídlení se šířilo do předměstských osad, kde se při vodních tocích soustřeďovala energeticky náročná výroba a řemesla náročná na spotřebu vody, jako mlýny, koželužny, soukeníci apod.³ I nové církevní kongregace si na předměstí vyhle-

³ Jedna z předměstských osad se přímo jmenovala Jircháře.

dávaly svá působišťe. Po třicetileté válce zůstalo pouze město uvnitř hradeb, jehož předměstské zázemí bylo na několikrát zničeno. Obyvatelstva ve městě ubylo a vznikl předpoklad pro náročné urbanistické zásahy (většinou ve prospěch církve, jako bylo rozšiřování jezuitské koleje, stavba klášterního komplexu františkánek u sv. Josefa, ale i stavba šlechtických paláců). Předměstské osídlení se znovu konstitovalo v průběhu druhé poloviny sedmnáctého století s tím, že velká část pozemků za hradbami sloužila majitelům budov ve městě pro zřizování zahrad a malých sídel.

Již od římské říše dodávaly severoitalské provincie na rozhraní dnešní Itálie a Švýcarska Ticino, Lugano, Como, Bergamo zručné kameníky a zedníky, z jejichž řad nezdídka vynikli významní architekti. Rodáci z jihoalpských údolí se zpravidla vyškolili v severoitalských městech a nastoupili cestu jako tovaryši dále do Itálie nebo přes Alpy do střední, západní a severní Evropy. Tak se do našich zemí dostaly rody Tencallů, Madernů, Ceresolů, Canevalů a dalších, mezi nimi i rod Ernů. Někteří z příšlých tovaryšů se usadili v českých a moravských městech, stali se měšťany a mistry zednických a kamenických cechů, jiní vstupovali do služeb šlechticů. Takových přílivů italských řemeslníků bylo v naší zemi několik, přičemž řada Vlachů příšlých v 16. století se počestila, zatímco příchozí během třicetileté války se v nově vzniklých poměrech spíše poněmčovali. Po polovině sedmnáctého století příliv Italů ustával a cechy se více doplňovaly z řad místních tovaryšů.

V českém dějepise umění patřila donedávna architektura druhé poloviny sedmnáctého století k oblastem, jež nestály ve středu badatelského zájmu. U autorů konce osmnáctého a počátku devatenáctého století existují zmínky ponejvíce životopisného rázu; později však lze nalézt ojedinělé narážky vztahující se k sledovanému období, avšak ve zcela jiných souvislostech. V první polovině dvacátého věku přehodnotil přístup k architektuře druhé poloviny sedmnáctého století Václav Richter, následovaný po druhé světové válce řadou svých žáků.

Jednotlivá řešení a formální prvky známé z českomoravského prostředí se přibližně současně vyskytují i v jiných částech protireformační, menší měrou též protestantské Evropy. Pro české země byly hlavními centry šíření Vídeň a Salcburk, města v Čechách měla vztahy k městům bavorským; blízké jevy jsou známy z katolického Nizozemí. Jednotlivé stavby vytvářejí jako jednotlivé kameny velkou soustavu předbarokní architektury, předznamenané v katolických zemích u církevních staveb závěry tridentského koncilu, přísným katolictvím, rozsáhlou protireformační a

misijní aktivitou, u světských staveb zánikem obranné funkce šlechtického sídla a nárůstem funkce reprezentační. Obě jmenované složky si žádaly bohatou uměleckou a uměleckořemeslnou produkci, rozvoj jemné kamenické a štukatérské práce i velkorysá architektonická, často též urbanistická řešení. Hlavními prostředníky šíření byli v záalpské oblasti výše popisovaní hornoitalská řemeslníci. Václav Richter řadí tuto modifikovanou severoitalskou renesanci mezi monumentalizující manýrismy, jež do záalpských zemí pronikaly od první čtvrtiny sedmnáctého století.

Na Moravu pronikl nový architektonický názor již v době předbělohorské stavbou brněnského městského paláce kardinála knížete Františka Dietrichštejna pod Petrovem.⁴ Autorství připsal Richter s jistou pravděpodobností Giovannimu Giacomovi Tencalovi z Bissone u Lugana, jehož jméno se po necelá tři desetiletí až do roku 1638 objevovalo při významných dietrichštejnských a liechtenštejnských stavbách. Jejich počet není vysoký, ale všechny mají základní význam pro stavební kulturu jižní a jihovýchodní Moravy hluboko za polovinu sedmnáctého století. Staly se předlohami pro méně významné mistry k řadě dalších staveb. Žádná ze staveb spojovaných se jménem G. G. Tencally se nedochovala v původní podobě.⁵ Přes pozdější změny lze z dochovaných děl soudit, že pro kostely bylo určující redukované schéma římského kostela Il Gesù, sálové jednolodí s výklenkovými kaplemi mezi mohutnými pilíři nesoucími klenbu. K lodí se připojoval pravoúhlý presbytář. Valtický farní kostel vzhledem ke své reprezentativní funkci v sídle liechtenštejnské domény má příčnou loď s křížením vrcholícím kupolí,⁶ věže jsou součástí hlavního průčelí. Ve Vranově příčná loď chybí, věže jsou přiloženy k presbytáři v lici obvodových zdí lodí. Třídílná plošná průčelí horizontálně člení pilastrový nebo lisenový řád, vertikálně kladí, římsy nebo jejich úseky. Okna a portály mívaly oblamované šambrány, jejich ostění mohlo případně doplňovat další rámování. Architektonické články a výzdobné

⁴ Dnešní budova Moravského muzea na Zelném trhu.

⁵ Brněnský palác kardinála Dietrichštejna byl upravován v osmnáctém století a v první polovině 20. století byl zvýšen o jedno patro necitlivou nástavbou tehdejší obrazárny. Před polovinou osmdesátých let byla nástavba snesena a palác byl uveden do hypoteticky původních hmotových poměrů. Pro Dietrichštejny byla postavena též loreta v Mikulově, která na samém počátku 18. století byla po velkém požáru zcela přestavěna za účasti J. B. Fischera z Erlachu na rodové pohřebiště. Ostatní stavby byly pro Liechtenštejny — valtický zámek blízky brněnskému paláci kardinála Dietrichštejna byl průběžně upravován a modernizován, lednický zámek a drobné stavby v parku zanikly za romantické úpravy areálu v první polovině 19. století. Vranovský komplex zdecimovaly josefínské reformy, kostel byl upraven v 18. století a klasicistně pozměněn při obnově liechtenštejnské hrobky v první polovině 19. století. Valtický farní kostel nebyl do roku 1838 dokončen (viz dále).

⁶ Kupole byla původně na prosvětleném tamburu, avšak po odstranění lešení se 23. října 1638 zřítla. Od té doby se jméno G. G. Tencally přestalo objevovat v dostupných pramenech. Viz V. Fleischer, *Fürst Karl Eusebius v. Liechtenstein als Bauherr und Kunstsammler*, Wien 1910, s. 20—24.

prvky (kromě soch) bývaly převážně štukové. Na plochých průčelích světských budov vynikala mohutná hlavní římsa. Oblamovaná okenní ostění měla bohatou profilaci, i pod římsami v suprafenestrách se objevovaly výplně s diamantovým řezem či jednoduchými geometrickými obrazci. Výzdoba s větší plasticitou se vyskytovala poměrně zřídka, většina použitých prvků měla geometricky abstraktní ráz až „grafický“. Výjimečný v těchto souvislostech je valtický farní kostel s bohatou štukovou výzdobou.

Naznačené slohové zásady jsou východiskem pro celou skupinu staveb na jihu a jihovýchodě Moravy, spjatých s brněnským cechem zedníků a kameníků. Jejich centrem bylo Brno a spojují se především se jmény Ondřeje a Jana Křtitele Ernů i dalších brněnských stavitelů, zejména Pavla Weinbergera.⁷ Kostely jsou prostá jednolodí s pohledovým, obvykle trojdílným průčelím vrcholícím tabulovým štítem s křídly, někdy volutovými. Průčelí člení pilastry nebo útvary mezi pilastrem a lisenou; boční pole obsahují niky se sochařskou výzdobou, ve středním je portál a velké okno. Pravoúhlé portály většinou rámuje zalamované ostění, podložené často pilastrem nebo podobným plastickým článkem, případně k rámování vstupu přiléhají po stranách volutové příložky. Uprostřed rozeklaného frontonu v nadpraží bývá zvýrazněný nástavec s nikou, heraldickou výplní apod. Pás mezi ostěním a frontonem mívá úpravu jako vlys s jednoduchou výzdobou. Zevnějšek ostatních částí stavby je velmi prostý, členěný lisenovými rámy. Okna mohou být zaklenuta segmentem i půlkruhem, jednoduchá ostění doprovázejí často kapky. Nejde-li o doplnění starších staveb, mívají kostely této skupiny pravoúhlý závěr presbytáře, později též půlkruhový. Vnitřní stěny lodi člení pilastry, někdy se objevují slepá okna. Charakteristická jsou štuková zrcadla jednoduchých tvarů na ploše klenby (většinou valené), od nichž po hranách klenebních kápí sbíhají štuková žebra. Exteriéry i interiéry staveb mají plošný ráz, jsou velmi prosté až strohé; dojem umocňuje charakteristická světlá barevnost většiny interiérů. S tím koresponduje nenáročná tvarosloví architektonických článků, jež je nejbližší toskánskému řádu. Hlavice pilastrů však lze chápat i jako úseky drobného kladí obíhajícího články. Loď i presbytář obíhá kladí s mocně vyloženou římsou, popřípadě nesou pilastry jeho úseky. Celkově jde o nenáročná stavby objemu spíše jednoduchého tělesa s grafickou úpravou povrchů než o plasticky promodelované hmoty.

⁷ Brněnský zednický a kamenický cech měl okolo poloviny a ve druhé polovici 17. století ovšem více mistrů (jsou doložena jména Petsch, Harfínger aj.), ale s většinou z nich nelze na dosaženém stupni bádání spojit ani jedině samostatné dílo. Na druhé straně je řada děl slohově i podle pramenů zapadajících do sledovaného období, ke kterým není doloženo žádné konkrétní jméno stavitele. Pouze v případě Ernů, Weinbergera a ev. Stumbecka lze podle dostupných materiálů spojovat jména a některá díla.

Osudy brněnské rodiny Ernů se vcelku nelišily od osudů jiných rodin severoitalských zedníků a stavitelů, kteří přišli do našich zemí, usadili se a splynuli s prostředím.⁸ První zpráva o zedníku Ondřeji Ernovi je z roku 1625, kdy měl dům na Horním trhu. V roce 1630 se stal měšťanem a byl prohlášen mistrem v zednickém a kamenickém cechu. Již roku 1629 však odevzdával práci v jezuitské koleji, při níž lze předpokládat samostatné provedení. Zřejmě přišel do Brna v první polovině dvacátých let, usadil se a snažil se osamostatnit.⁹ V průběhu třicátých let prováděl úpravy v augustiniánském kostele sv. Tomáše v Brně. Zakázka však pro Ernu skončila neúspěšně, protože v roce 1634 vichřice utrhla špatně uložený krov.¹⁰ Projevu Ondřeje Erny je blízká též loggie v brněnském biskupském dvoře.

Roku 1641 pověřil kníže Liechtenštejn Ondřeje Ernu vedením dostavby kosetela ve Valticích.¹¹ V první polovině čtyřicátých let Erna pokračoval v knížecích službách na stavbě letohrádku před zámekem v Lednici spolu se štukatérem Tencallou a zedníkem Madernou; tamtéž stavěl i bažantnici a vodárnu. Ve Valticích dokončoval stavbu zámeckých stájí.

Za švédského ohrožení Brna v polovině čtyřicátých let byl Ondřej Erna povolán k opravám opevnění Špilberka. Odvedl nekvalitní práci; věc měla soudní dohru až do roku 1648.¹² Po odražení Švédů v roce 1645 se navrátil k civilnímu stavitelství. Až do smrti počátkem roku 1652 vedl dostavbu valtického farního kostela a podle jeho projektu se do 1652 stavěl farní

⁸ Obdobným příkladem je např. pražská rodina Aichlů, jak dokázal V. Kotrba, *Česká barokní gotika* Praha 1976, s. 124—135; viz též P. Preiss, *Italští umělci v Praze*, Praha 1986.

⁹ Pocházel s vysokou pravděpodobností z Lanza d'Intelvi (v zápise o průkazu původu je uvedeno Lantium v Milánsku u cechovní knize). Další údaje jsou čerpány ze studie: V. Richter — Z. Kudělka, *Die Architektur des 17. und 18. Jahrhunderts in Mähren*, in: SPFFBU F 16, Brno 1972, s. 99. Lákavá by byla úvaha že Ondřej Erna přišel do Brna (možná se ženou Annou a s malým synkem Ondřejem) jako tovaryš ve skupině zedníků a dalších řemeslníků na stavbu paláce kardinála Dietrichštejna a že pracoval na dalších stavbách včetně mikulovské piaristické koleje, jejíž autorství mu Richter s Kudělkou v citované studii přisuzují. Ondřej Erna byl třikrát ženat, měl kromě synů Ondřeje a Jana Krátile ještě jednoho syna a dvě dcery. U některých autorů, zejména u C. Hálové — J a h o d o v é, *Brno. Stavební a umělecký vývoj města*, Praha 1947, dochází ke spojením osobností Ondřeje Erny stavitele s jeho synem Ondřejem Ernou obchodníkem a váženým měšťanem, který zasedal v městské radě, 1669 byl nobilitován s predikátem von Ehrnau, a zemřel roku 1690.

¹⁰ Ve Státním oblastním archívu v Brně je uložena „Relace komise o škodách ... způsobených na klenbě kostela sv. Tomáše bouří dne 16. ledna 1634. Exkulpce stavitele Ondřeje Erny.“ Ukončení sporu v roce 1641 zmýlilo některé autory, že uváděl tento rok jako rok katastrofy.

¹¹ Po zřícení kupole 23. října 1638, viz též pozn. 6.

¹² Spis o sporu je uložen v archívu města Brna. Expertízy se zúčastnil mj. též Giovanni Pieroni.

kostel sv. Barbory ve Vranově u Brna, zaniklý za josefínských reforem.¹³

Vedle jmenovaných vcelku prokazatelných staveb Ondřeje Erny je v Brně i mimo ně několik kostelů z doby těsně po ukončení třicetileté války, které svým slohovým charakterem tvoří skupinu blízkou projevu Ondřeje Erny. Jsou to především kostel sv. Josefa brněnských františkánek v Josefské ulici spolu s nejstarší částí kláštera¹⁴ a kostel sv. Maří Magdalény s přilehlým klášterem františkánů bernardinů v Brně, oba stavěné od roku 1651 na velmi blízko položených staveništích. Třetím v této skupině je farní kostel sv. Vavřince v Bojkovicích u Uherského Brodu, postavený podle dedikačního nápisu v lodi nákladem hraběte Gabriela Serényiho v letech 1651–1656. Všechny tři kostely jsou orientovaná sálová jednolodí s pravouhle uzavřeným presbytářem, sklenutá valenou klenbou. Stěny lodí obou kostelů v Brně jsou otevřeny výklenkovými kaplemi. Na klenbách kostelů v Bojkovicích a sv. Josefa v Brně jsou štuková žebra jednoduchého profilu, sbíhající po hranách lunet, která na vrcholové části klenby vytvářejí zrcadla jednoduchých geometrických tvarů. Prostý a jednoduchý zevnějšek vrcholí průčelím: je trojosé, členěné pilastry, završené křídlovým štítem. Brněnské kostely mají po jedné věži při severní straně (u sv. Josefa v lici průčelí, u bernardinů v koutě mezi lodí a presbytářem). Dvě věže bojkovického kostela opakují vranovskou dispozici umístěním při stěnách presbytáře.

Zednický mistr Ondřej Erna zemřel 22. února 1652. Přes několikere potíže se stavebníky za nekvalitní práci byl současně vysoce hodnocen.¹⁵

Z těžko přehledné řady cechovních mistrů a stavitelů na jedné straně a anonymních děl na straně druhé v Brně a jeho okolí vyniká do jisté míry Pavel Weinberger, jehož jméno se pojí s některými konkrétními stavbami. Rodák ze štýrského Wasserberku přišel na Moravu pravděpodobně obvyklou cestou přes Vídeň. V Brně se objevil roku 1645, za měšťana byl přijat v únoru 1648, rok nato se stal mistrem v brněnském zednickém a kamenickém cechu. Roku 1670 měl dům v sousedství minoritského kláštera. V letech 1651–1652 nově sklenul chór kostela na Petrově valenou klenbou s lunetami, na jejíž ploše vytvořil pravouhlá zrcadla. Okolo roku 1651 stavěl údajně i jeden trakt koleje brněnských jezuitů. V letech 1654

¹³ Jeho existenci a podobu v hrubých rysech dokládá rytina Josefa Newidala z roku 1740.

¹⁴ Viz H. Tietze, W. W. *Praemers Architekturwerk* . . ., in: Jahrbuch der kunsthistorischen Sammlungen des Allerhöchsten Kaiserhauses 32, 1915, seš. 4. V příloze studie je vyobrazen lednický letohrádek od Erny, Maderny a štukatéra Tencally; brána jeho postranního křídla je blízka vjezdu kláštera františkánek v Brně z Orlí ulice (Orlí 20).

¹⁵ Pravděpodobně spíše pro své lidské vlastnosti, viz Řehoř Ignác Košínský T. J., *Pars Historiae Brunensis etc.*, rukopis ve fondu Státního oblastního archívu v Brně z roku 1669: „Nec non Andreas Erna, celebris in provincia ac primarius Architectus, duem dum scientiam absconditi thesauri ecclesiastici collegiatae SS. Petri et Pauli . . .“. Po straně poznamenáno „Constantia et fidelitas D. Andreae Ernae.“

až 1658 stavěl část konventních budov premonstrátského kláštera v Zábrdovicích a je pokládán za stavitele, který vedl stavbu klášterního kostela P. Marie podle projektu Giovannioho Pietra Tencally v letech 1661 až 1669. V letech 1659–1666 postavil novostavbu příčného křídla brněnské stavovské sněmovny. Do šedesátých let patří i jeho další práce pro brněnské jezuity, totiž brána jejich předměstské zahrady s mohutným jehlancovým obeliskem nad vjezdem.¹⁶ Do roku 1673 byl Weinberger dvorním architektem a stavitelem hraběte Serényiho. V této funkci se podílel na počátečním stádiu úprav hraběcího sídelního městečka Lomnice u Tišnova, kde je z doby okolo 1670 hřbitovní kaple, a před rokem 1673 byly vztyčeny obvodové zdi farního kostela. Doloženou Weinbergerovou prací v serényiovských službách je stavba hraběcího paláce v Brně v dnešní Panské ulici. Stavbu nemohl dokončit, protože roku 1673 byl pro hrubé stavební závady ve jmenovaném paláci propuštěn z hraběcí služby. Kromě toho je pro rok 1671 doložena Weinbergerova účast na opevňovacích stavbách při augustiniánském klášteře v souvislosti s tureckým ohrožením. Po propuštění ze serényiovských služeb měl zájem o práci na opevňování Leopoldova u Trnavy a patrně tam nějakou dobu pracoval. Od roku 1676 stavěl podle smlouvy kostel a upravoval klášterní budovy pro premonstráty v Nové Říši. Roku 1681 zemřel Pavel Weinberger v Brně.

I u stavbe nejasného autorství lze uvažovat o Weinbergerově podílu. Bylo by možno ho vysvětlit především v případě bojkovického kostela poukazem na patrona a stavebníka hraběte Gabriela Serényiho, zaměstnavatele Weinbergera do roku 1673. Obdobná situace je v případě brněnských františkánek, jejichž protektorem byl kníže Dietrichštejn.¹⁷ Weinbergerova účast na stavbách v zábrdovickém klášteře je sice doložena, ale bez specifikace prací a určení jejich rozsahu. Problémem jsou prosté měšťanské domy, o nichž lze zjistit nějaké údaje pouze tehdy, když došlo ke sporu řešenému v městské radě. Ve Weinbergerově případě je doložena Ernova přestavba domu Martina Augustina Teutschmanna v Panenské ulici v roce 1670, provedená bez ohledu na špatnou únosnost podloží. Z toho důvodu došlo ke stavebním poruchám domu a stavebník zadal dokončení prací Weinbergerovi.

Zřejmě nejvýznamnější a po tvůrčí stránce nejaktivnější osobností brněnského cechu ve druhé polovině sedmáctého století byl syn Ondřeje Erny Jan Křtitel. Narodil se v Brně, pravděpodobně kolem poloviny dvacátých let. Poprvé se vedle Ondřeje objevuje Hans Erna v letech 1643 až 1644. Roku 1646 byl přijat za brněnského měšťana a oženil se s Marií

¹⁶ Vjezd je patrný na velké veduté Brna z roku 1689 v Muzeu města Brna (od F oluperta van Ouden-Allena) i na rytině F. B. Wernera z roku 1730.

¹⁷ C. H á l o v á - J a h o d o v á, *Brno*, s. 135 upozorňuje na dopis správce Schrotta knížeti Dietrichštejnovi z roku 1674, aby se neobracel na mistra Pavla, protože většina jeho tovaryšů přešla k Ernovi.

Trosterovou.¹⁸ Rok nato se stal mistrem v brněnském cechu zedníků a kameníků.

Po otcově smrti Jan Křtitel nesporně převzal vedení otcova podniku i se závazky. Je doložena práce Ernových lidí současně na větším počtu staveb i to, že Erna vedl též stavby mimo Brno. O rozsahu práce podniku podávají zajímavý obraz zápisy o vzpouře Ernových a Weinbergerových tovaryšů roku 1671.

V protokolech městské rady, dochovaných od roku 1667, se jméno Jana Křtitele Erny objevuje jen zřídka. Měl několik sporů o nekvalitní nebo neoprávněnou práci, několikrát měl pohledávky vůči obci nebo mu obec zadávala práci. Členem městské rady se nemohl stát, protože v ní trvale zasedal jeho starší bratr obchodník Ondřej Erna. Jako odborník nebo z titulu cechmistra býval zván či vyslán do různých komisí a v některých sporných případech podával posudky. K údajům z některých literárních zdrojů, že byl městským stavitelem, lze uvést toliko, že Jan Křtitel Erna několikrát pro město Brno pracoval, ale městským stavitelem nemohl být, neboť taková funkce neexistovala.

V roce 1676 se Jan Křtitel Erna znovu oženil, a to s Annou Marií, dcerou Mikuláše Lešanského ze slezské Nisy. Jeho druhé manželství zůstalo bezdětné, známe zmínky jen o dětech narozených do roku 1658. Patřil v té době již ke značně zámožným měšťanům — při upisování válečné půjčky proti Turkům roku 1675 figurovalo jeho jméno na jednom z předních míst.

V listopadu 1686 dal Erna vyhotovit smlouvu, již převedl nemovitý majetek na manželku. Poslední vůli dal sepsat koncem roku 1697; v jejím textu je zmínka o jmenované smlouvě. V poslední vůli jsou dále jmenovány zahrada se stodolou a pole bez bližšího určení jak výměry, tak lokalizace, a přání být pohřben spolu se dvěma řadovými kněžími do hrobky v podzemí kapucínského kostela, již dal zřídit svým nákladem. Pro kapucínský konvent v Brně činil i další velkorysé odkazy. Přestože řadu let pracoval pro jezuity, neodkázal jim nic; naopak vdova více než rok po jeho smrti vymáhala dlužné peníze za tuřanský kostel. Brzy po vyhotovení poslední vůle Jan Křtitel Erna zemřel v Brně dne 24. února 1698. Podle jeho životních dat lze soudit, že zemřel ve věku okolo 75 let. Majetkové záležitosti a přepisování domů se protáhly do roku 1713. Co se domů týče, držel údajně po nějakou dobu otcovský dům na rohu Peroutkové ulice a dále se uvádí jako majitel aspoň dvou domů v blízkosti kapucínského kláštera.¹⁹

¹⁸ Jan Křtitel Erna byl dvakrát ženat, měl syna Jana Jakuba, rovněž stavitele, a nejméně tři dcery, které se výhodně provdaly za brněnské měšťany.

¹⁹ V roce 1898 publikoval Carl Schirek v článku o moravském zlatnictví mj. část seznamu movitého majetku Jana Křtitele Erny, jenž byl pořízen při vyřizování pozůstalosti. C. Schirek, *Die Goldschmiedekunst in Mähren, Mitteilungen des Maehrischen Gewerbe-Museums* 1898, s. 154.

Dům na rohu Peroutkové ulice uvádí Hálová - Jahodová, *op. cit.*, s. 142.

Sledujeme-li dílo zednického mistra, osobnosti typu Jana Křtitele Erny, musíme vzít v úvahu jeho postavení jako architekta — autora staveb, stavitele — podnikatele i zednického mistra — výkonného pracovníka. Pojem „dílo Jana Křtitele Erny“ se tedy pohybuje v širokém rozpětí — vlastní díla, jež navrhl i postavil, stavby jiných autorů, které sám prováděl, a případně stavby jím navržené uskutečněné jinými, méně významnými staviteli. Kromě jmenovaných celkem jednoznačně určených děl jsou stavby sporné, slohově blízké dílům doloženého autorství, ovšem nikoli přesně autorsky doložené.

DÍLO JANA KŘTITELE ERNY A JEHO STAVEBNÍCI

Jméno Hanse Erny se vedle Ondřeje objevuje při stavbách pro Liechtenštejn ve Valticích a Lednici v letech 1643—1644. Po otcově smrti počátkem roku 1652 převzal Jan Křtitel Erna, tehdy již pátým rokem mistr, vedení celé hutě spolu se všemi závazky, především dostavbu valtického farního kostela. Pro Liechtenštejn pracoval na více stavbách — kromě dostavby valtického kostela upravoval roku 1654 některé místnosti valtického zámku, knížecí hrobku v kostele ve Vranově u Brna a roku 1660 upravoval liechtenštejnský dům v Brně. Tím rokem skončily též výplaty za valtický kostel.

Roku 1655 odkázal hrabě Lev Vilém Kounic 16 tisíc zlatých na stavbu nového kostela pro brněnské dominikány, ale záhy nato zemřel. Po zdoluhavém projednávání odkazu uzavřela roku 1659 vdova hraběnka Eleonora Kounicová, později provdaná Oppersdorfová, smlouvu o postavení kostela s Ernou. Stavba pod jeho vedením úspěšně probíhala do roku 1670, kdy se v důsledku nedostatečného založení průčelí objevily na novostavbě trhliny.²⁰ Po několikaleté přestávce Erna kostel dokončil až k slavnostnímu svěcení roku 1679.

V šedesátých letech Erna působil též ve službách rajhradského benediktinského proboštství, pro které postavil několik nevýznamných staveb. Roku 1660 upravoval v klášterním chrámu kapli sv. Ondřeje, v Rajhradích stavěl klášterní stodoly. Podle dochovaného plánu stavěl Erna v Rajhradě dům u klášterní hospody. Rajhradský probošt se chtěl roku 1670 pustit do novostavby klášterního kostela. Různí stavitelé mu proto posílali k výběru své návrhy. Jeden z takto zaslaných kostelních půdorysů je blízký Ernovu způsobu provedení. Ke stavbě v té době nedošlo — rajhradský nový klášterní kostel byl postaven až za několik dalších deseti-

²⁰ Na posouzení závady byla z Vídně povolána komise v roce 1677. Práce byly obnoveny roku 1679 opět pod Ernovým vedením. Odstranění poruchy spočívalo v zesílení základů a ve změně vstupní partie kostela.

letí Janem Santinim, až když se klášter mezitím stal opět opatstvím. I Ernova práce pro rajhradského probošta se omezuje toliko na šedesátá léta.²¹

Od roku 1662 měl Erna rozsáhlé zakázky od brněnských augustiniánů. V roce 1668 byla zhruba dokončena dostavba trojlodí kostela sv. Tomáše, od roku 1670 stavěl Erna novou nákladnou budovu pro konvent. I z roku 1671 je doložena práce Ernovy skupiny u sv. Tomáše.

Pro olomouckého biskupa knížete Karla II. Liechtenštejna-Kastelkorna upravoval Erna v roce 1668 biskupský dvůr pod Petrovem. Ve stejném roce brněnská obec rozšiřovala radnici o přikoupený sousední dům (zlatníka Regentanze). Práce velkého rozsahu zadaná Ernovi zahrnovala i sjednocení průčelí do Radniční ulice a trvala do následujícího roku 1669.²²

Od roku 1670 měl Erna též mimobrněnské zakázky. Jeho úkolem bylo povznesení questenberského hraběcího sídla, městečka Jaroměřic nad Rokytnou se zámek. Erna přestavěl zámek, postavil poutní místo s lo-retánskou Svatou chýší s ambitem, v němž byla hraběcí rodová hrobka, s monumentálním schodištěm bohatě sochařsky zdobeném. Ernova práce pro Jana Antonína Questenberka zahrnovala ještě špitál u říčky Rokytné a servitský klášter při poutním místě. Ovšem podíl Erny při realizaci staveb je poněkud problematický, neboť po třech letech se hrabě přestal zajímat o jeho služby, protože Erna nerad dojížděl do Jaroměřic.²³

Počátek sedmdesátých let přivedl Ernovi dalšího mocného stavebníka — brněnské jezuity, pro něž stavěl až do konce života. Roku 1670 pro ně

²¹ Bližší údaje publikoval Z. Kudělka, *Drobnosti k barokní architektuře Moravy 1—2*, in: SPFFBU F 19/20, Brno 1975 a SPFFBU F 21, Brno 1977.

²² Stavební vývoj, výzdobu a památkové hodnoty staré brněnské radnice jsou předmětem práce: B. Samek, *Brněnská radnice*, in: Brno v minulosti a dnes 5, Brno 1963, s. 168—196.

²³ Ernovy práce pro J. A. Questenberka v Jaroměřicích se dotýkají dvě kapitoly sborníku *O životě a umění. Listy z jaroměřické kroniky*, ed. Alois Plichta a kol., Brno 1974. Jde o kapitolu Jana Sedláka *Architektura zámku a chrámu sv. Markéty v Jaroměřicích*, s. 356 n., a A. Plichty *Historické základy jaroměřického baroka 2, Poďniky Jana Antonína Questenberka v oboru výtvarného umění*, s. 158 n. K citovanému sborníku lze konstatovat, že z hlediska studia podílu Jana Křtitele Erny na raně barokní podobě Jaroměřic nejzávažnější veduta (pohled na městečko před rokem 1700) v něm není publikována. Veduta uložená v zámeckém depozitáři je zajímavá i z hlediska památkářského, protože poměrně přesně reprodukuje povrchovou úpravu a barevnost fasád.

Sborník objektivně recenzovala: E. Samková, *O životě a umění. Listy z jaroměřické kroniky 1700—1752*. Vlastivědný věstník moravský 27, 1975, s. 248—250. — Zkrácený článek shrnující působení jednotlivých umělců v questenberských službách publikoval Alois Plichta, *Questenberkové a Jaroměřice nad Rokytnou*, in: *Umění 28*, 1980, s. 151—165, zvláště 151—152. I zde se však dopouští ve vztahu k Ernově činnosti některých nepřesností; ani v tomto článku se nezbavil nepřesného tvrzení, že ambit byl zbořen, zatímco po přestavbě dodnes stojí. Na jiném místě jeho text vyznívá v tom smyslu, že Erna pracoval ve Znojmě, k čemuž zatím není dokladů. V Plichtově článku lze v souvislosti s Ernou postrádat jakýkoli letopočet.

navrhl a postavil rezidenci v krátkce předtím získaných Tuřanech, kde měli rozsáhlé záměry na obnovu významného mariánského poutního místa. V předměstské zahradě u Cejlu Erna stavěl téhož roku náhon a jezuité uvažovali též o dalších stavbách (zejména o mlýně).

Hraběnka Johanna Františka Priska Magnisová založila roku 1654 nadaci pro zřízení výchovného a vzdělávacího ústavu pro šlechtické dívky. V roce 1673 byl správcí nadace knížeti Dietrichštejnovi doporučen Jan Křtitel Erna. Kníže ho pověřil stavbou a v letech 1674—1679 postavil Erna uprostřed Brna jednopatrový nadační palác, který navíc doplnil arkýřovou věžičkou. Pro nadaci pracoval dále až do roku 1681.²⁴

I přes pozastavenou stavbu kostela sv. Michala pokračovali brněnští dominikáni ve stavební činnosti v klášteře. V roce 1675 stavěl Erna nad starším přízemním zdívem při Dominikánské ulici dvoupatrovou budovu s celami a příčně situovaným sálem. Po komisi stavebních odborníků vedené vídeňským stavitelem Canevalem ve věci závad na stavbě kostela konané roku 1677 Erna zesílil základy dvojvěžového východního průčelí a kostel dokončil.

Po polovině sedmdesátých let pokračovali brněnští jezuité ve stavební aktivitě. V letech 1676—1677 pro ně Erna vystavěl v předměstské zahradě u Cejlu letní refektář a letohrádek. Stýkal se s nimi často i mimopracovní, jak o tom svědčí záznamy a poznámky v diáriích a knihách.

Na základě svého úspěšného návrhu byl Erna pověřen brněnskou městskou radou, aby postavil úsek zemské silnice v mokřinách při potoku Bobravě mezi Modřicemi a Rajhradem. O tento úsek probíhal vleklý spor mezi městem Brnem a olomouckým biskupem (majitelem modřického panství) od roku 1670. V roce 1677 muselo město jako uživatel mlýnového práva ustoupit a postavit silnici svým nákladem.

Roku 1679 zachvátila Moravu morová epidemie, která těžce zasáhla i Brno. Po jejím opadnutí rozhodla městská rada o postavení mariánského sloupu jako výrazu díků za její odvrácení. Stavební část byla zadána Ernovi, kamenické práce jeho častému spolupracovníkovi Bartoloměji Rabensteinerovi. Do roku 1681 byl sloup postaven, jeho dokončení však zdržovaly potíže s kamenickými články a se sochařskou výzdobou.²⁵

Významnou součástí Ernova díla je velký portál brněnské jezuitské koleje. Projekt portálu pochází ze sedmdesátých let, jeho uskutečnění se naplnilo až v letech 1687—1690. Pro vznik portálu lze uvažovat jako terminus post quem roku 1673, kdy Erna byl doporučen donátorovi knížeti Dietrichštejnovi.²⁶ V osmdesátých letech je doloženo několik dalších méně

²⁴ Činnost Jana Křtitele Erny pro nadaci zpracoval V. Voldán, *Ze stavební minulosti obnoveného paláce na rohu Kobližné a Běhounské ulice*, in: Brno v minulosti a dnes 3, Brno 1961, s. 201—205.

²⁵ Archívní prameny k morovému sloupu shrnul: A. Gödel, *Zur Baugeschichte der Mariensäule am Grossen Platze in Brünn*, in: Mittheilungen des Mährischen Gewerbe-Museums 15, 1897, s. 81.

²⁶ Viz pozn. 17.

významných Ernových staveb pro jezuity a pro město. Roku 1681 stavěl jezuitům faru (pravděpodobně v Tuřanech) a vyrovnával se s Hansem Ebenbergerem za práci v solnici. Roku 1683 se zúčastnil komise v jezuitském kostele kvůli základům. V roce 1687 stavěl v jezuitské předměstské zahradě u Cejlu kapli sv. Ignáce a v Tuřanech část ambitu a hřbitovni zeď.

Roku 1690 postavil u Brněnské brány výklenkovou kapli s kašnou nákladem hraběte Kolovrata. Dále jsou z devadesátých let známy jen dva stavební podniky pro jezuity — v roce 1691 domek v městské kolejní zahradě a poslední dílo, které uzavírá přibližně půlstoletou činnost Jana Křtitele Erny, totiž novostavba velkého poutního kostela sv. Anny v Tuřanech z let 1693–1698, jejíhož vysvěcení se nedožil.²⁷ Otázkou je tu způsob vedení stavby, kdy Erna pro svůj zdravotní stav již nemohl pravidelně docházet až do Tuřan; lze oprávněně předpokládat spolu s jinými autory, že stavbu vedl v zastoupení jeho syn Jan Jakub. V posledních letech svého života dal též upravit hrobku v podzemí kapucinského kostela pro pohřbení dvou řádových kněží a svých ostatků. Lze předpokládat i další práce pro tento řád, jež si Erna oblíbil.

Výčet Ernova díla by nebyl úplný, kdybychom nebrali v úvahu práce pro soukromé stavebníky, měšťany apod. Je obtížné je sledovat v archívních pramenech, neboť záznamy existují pouze tehdy, musela-li věc být projednávána městskou radou. Roku 1671 si Martin Augustin Teutschmann stěžoval na Ernu za špatně postavený dům v Panenské ulici, jež pak dokončil Pavel Weinberger.²⁸ Ve stejném roce Erna stavěl „Charkhäuser“ v Kamenném Mlýně. U některých měšťanských domů ve vnitřním městě v Brně by bylo možno podle slohových prvků rovněž uvažovat o blízkosti Ernovu projevu.

Mezi Ernovými plány pro brněnské jezuity jsou dva, jejichž jednoznačné zařazení je ztíženo nedostatkem bližších údajů. Jeden představuje podle Ernovy vlastnoruční legendy zahradní domek v městské kolejní zahradě a lze jej s vysokou pravděpodobností ztotožnit s jmenovanou stavbou z roku 1691. Druhý plán je nárys a podle legendy jde o neprovedené průčelí semináře. Podle papíru a celkovým provedením se hlásí na konec šedesátých nebo do sedmdesátých let.

²⁷ Dnešní podoba kostela je ovšem dílem několikaletých dostaveb a úprav — Ernův kostel neměl ani presbytář ani věže. Chór a levá věž byly doplněny 1803, pravá věž 1874 (podle dedikační desky v podvěží).

²⁸ Šlo zjevně o obdobnou závalu jako u průčelí dominikánského kostela sv. Michala v roce 1670, dříve též v případě poruch kostela sv. Josefa františkánek. Všechny podobné problémy vyplývaly ze struktury podloží v Brně, tvořeného spraší, v kombinaci s někdejšími potůčkem, který územím Brna protékal napříč přibližně jihovýchodním směrem od Údolní ulice okolo Veselé brány k řece Svitavě.

STAVBY BLÍZKÉ DÍLU JANA KŘTITELE ERNY

K popsaným stavbám se řadí na jižní Moravě několik dalších slohově značně blízkých Ernovu projevu. Je to přestavba uherskobrodského dominikánského kláštera a kostela z let 1656–1673, uskutečněná nákladem hraběnky Eleonory Kounicové, jejímž autorem je podle regionální literatury místní tesař Würz. Průčelí kostela je až na portál blízké popisované skupině staveb. Pro úvahu o autorství je závažným činitelem osobnost stavebníka — pro hraběnku Eleonoru jako vykonavatelku poslední vůle hraběte Lva Viléma Kounice Erna od roku 1659 připravoval a vedl stavbu brněnského dominikánského kostela sv. Michala. V kounické mocenské oblasti je i další sporná stavba, totiž hřbitovní kostel ve Slavkově u Brna.

Nejistota vládne i v případě autorství přestavby brněnské radnice v roce 1660, o níž je dochován opis listiny uložené původně do makovice radniční věže 12. července 1660. Text listiny uvádí četné osobnosti tehdejšího brněnského života, ale chybí v něm jakákoli zmínka o rozsahu prací nebo o staviteli. Bohumil Samek ve studii o staré radnici²⁹ uvažuje o sjednocení dvorních fasád, sklenutí sálů a o štukové výzdobě, což vše mohlo být provedeno v rámci nápravy škod ze švédského obléhání roku 1645. Sál nad spojovacím průchodem s neckovou klenbou segmentovou je atypický, způsobem zaklenutí blízký velkému refektáři kláštera františkánek z roku 1674, případně i sálu v Ernově budově dominikánského kláštera stavěné roku 1675.

Jiným sporným bodem v historii architektury brněnského okolí je dostavba farního kostela v Lomnici u Tišnova po propuštění Pavla Weinbergera ze serényiovských služeb v roce 1673. Projekt kostela a úpravy náměstí hraběcího sídelního městečka je obecně připisován Giovannimu Pietrovi Tencalovi. Názor o povolání Jana Křtitele Erny na Weinbergerovo místo je již ustálen vzhledem k formálním shodám některých částí lomnického kostela a Ernových staveb. Před polovinou sedmdesátých let sedmnáctého století však v Brně patrně ani nebyl jiný stavební podnikatel, který by mohl přistoupit k realizaci tak náročné stavby. U lomnické radnice, eventuálně zámku lze těžko identifikovat případné Ernovy záahy.

Nejasné je i autorství a rozsah přestavby staršího kostela v Brně-Lišni. Valená lunetová klenba kostela je pokryta sítí štukových žeber, jež na její ploše vytvářejí čtyřlístová zrcadla. Zprávy o stavebních zásazích v líšeňském kostele se týkají až úprav F. B. Klíčnicka po roce 1700. Podle sgrafitového vlysu pod hlavní římsou má úprava vztah k dílům vzniklým bezprostředně po třicetileté válce. Zařazení je ztíženo pronikavou úpravou koncem 19. století, jež zasáhla do celkové podoby kostela.³⁰

²⁹ Viz též pozn. 22.

³⁰ Líšeňské panství získal roku 1668 František Karel Libštejnský z Kolowrat, od

Ve výčtu kostelů a kaplí blízkých Ernovu slohu nesmí chybět kostelík Narození P. Marie „v Hájku“ v Kostnících (okres Třebíč). Tříosé průčelí členěné pilastry a nikami, křídlový štít — to jsou znaky blízké celému souboru staveb od Vranova po Tuřany. Kostelík je značně pozdní, datovaný na hlavním průčelí 1696. Ani detail bočních stěn se nevymyká slohové blízkosti stavbám brněnského zednického cechu (pilastry, lunetová okna s profilovanými zalamovanými šambránami). Stavebníkem byl zřejmě majitel polického panství, patron farnosti uherčický hrabě Berchtold.

Obdobných tvaroslovných principů využívá další anonymní stavba v blízkosti Brna, rovněž značně pozdního vzniku. Jde o místní kostel v Brně-Obřanech, jehož patronát náležel královopolským kartuziánům. Ačkoli zmínka o přestavbě obřanského kostela je v méně spolehlivém zdroji až k devadesátým letům 17. století, stavba zapadá do skupiny související s brněnským zednickým a kamenickým cechem.³¹

Jak vyplývá z předešlého textu, byl charakter stavební činnosti v Brně po třicetileté válce určován vlivem staveb spojovaných se jménem Giovanniho Giacoma Tencally. Je u nich patrná orientace na vídeňské stavby, zejména jezuitský (univerzitní) kostel v úzké návaznosti na italské vzory. Tím lze vysvětlit nápadnou podobnost jednotlivých staveb z počátečního rozmachu. Popsaný výtvarný názor formovaný tištěnými vzorníky a architektonickými traktáty, jak antickými (Vitruvius), tak renesančními až manýristickými (Alberti, Serlio, Vignola, Scamozzi, Palladio aj.), utvářel i tvůrčí osobnost Jana Křtitele Erny, v jehož díle proniká v průběhu celého půlstoletí jeho tvorby (totéž platí třeba i o Pavlu Weinbergerovi, který do Brna přišel jako tovaryš, i o jejich dalších současníkách).

Z Á V Ě R

Zatím je možno snad toliko na Ernově osobnosti sledovat jistou linii osobního vývoje, a to pouze v jediné vrstvě, totiž ve vývoji edikulového portálu v Brně v linii od západního portálu kostela sv. Tomáše přes portál nadačního domu ústavu šlechtičen po portál jezuitské koleje. Jinak zůstal Erna ve své tvorbě poplatný ustálenému výtvarnému názoru, jež získal v mládí. Trojice Ernových edikulových portálů zjevně vznikla pod vlivem nových poznatků, jež na Moravu přinesl Giovanni Pietro Tencalla.

1697 Norbert Leopold. Pro hraběte F. K. Kolowrata zřizoval Erna výklenkovou studánku pod Petrovem u Brněnské brány v roce 1690.

³¹ Patrony obřanského kostela byli královopolští kartuziáni. Z jejich panství pocházel i několikanásobný brněnský kamenický cechmistr Bartoloměj Rabensteiner, který vícekrát spolupracoval s Ernou (např. při stavbě morového sloupu). Kartuziánský klášter v Králově Poli má rovněž portál ze druhé třetiny sedmnáctého století blízký Ernovým tvůrčím zásadám.

Pro Brno měla základní význam stavba premonstrátského kostela v Zábrdovicích. Dosavadní běžné schéma portálu tvořil pravouhlý vchod s kamenným oblamovaným ostěním doplněným po stranách volutovými příložkami. Nad rozeklaným frontonem pokračovala architektura portálu nástavcem s nikou nebo jinou výzdobou; nástavec opakoval naznačené schéma v menším měřítku. Západní (hlavní) portál kostela sv. Tomáše v Brně má krepovaný segmentový fronton v podobě i prostorovém rozvrhu odpovídajících štítu vtažené mezivěžní fasády zábrdovického klášterního kostela.

Společným znakem skupiny portálů Jana Křtitele Erny je odlišný proporční kánon a snaha o plastičnost a rytmizaci. Zatímco portál u sv. Tomáše má edikulu značně plošnou, mohutný krepovaný segmentový fronton působí těžkopádným dojmem. Konzervativním prvkem svatotomášského portálu je nástavec, s nikou nad frontonem, který odpovídá nástavcům běžného provedení. Zmenšený segmentový fronton tohoto typu použil Erna zcela dezorientovaným způsobem v nadpraží portálku jaroměřického špitálu. Hrubá stavba při obnově trojlodí augustiniánského kostela sv. Tomáše v Brně byla hotova roku 1668, portál však byl osazen patrně o něco později okolo roku 1670.

Druhým článkem řady je portál nadačního paláce v Brně (Ústavu šlechtičen). Na něm Erna vyzkoušel monumentální bosovanou pilastrovou edikulu s rozeklaným segmentovým frontonem. Bosy rámování vstupu přecházejí přes pilastry edikuly. Účinku je dosaženo rytmizací povrchu bosovanými a hladkými pásy. Portál vznikl spolu se stavbou paláce v první polovině sedmdesátých let; již roku 1674 je doložena práce kameníka na bráně. Podle rytiny Františka Řehoře Ignáce Ecksteina z roku 1725 byla nadačnímu paláci podobná průčelní část konventní budovy augustiniánského kláštera u sv. Tomáše v Brně, rovněž Erново dílo z první poloviny sedmdesátých let.³² Též portál konventní budovy na rytině vypadá podobně jako portál nadačního paláce, pravděpodobně však bez bosáže.

Třetím, uzavírajícím článkem řady je velký portál brněnské jezuitské koleje, který se při demolici kolejních budov počátkem dvacátého století podařilo zachránit. Nyní je sekundárně osazen jižně od závěru bývalého jezuitského kostela v Mozartově ulici. Hodnoty a autorství portálu rozebírá v zevrubné studii Zdeněk Kudělka.³³ V případě kolejního portálu jde o nesporný vrchol Ernovy tvorby, spojující v sobě působivé prvky jednotlivých článků řady: formu edikuly s mohutným krepovaným segmentovým frontonem zdůrazněným sochařskou výzdobou a účinek jemné ploché bosáže přecházející (nepochopeným způsobem) přes pilastry edikuly do samého kraje tělesa portálu. V tom lze spolu se změněnými hmotovými a výš-

³² Ernova konventní budova z let okolo 1670 byla nahrazena novostavbou Mořice Grimma z let 1734—1742.

³³ Citace v pozn. 26.

kovými poměry shledávat kladné rysy Ernova díla. I v detailu se od šedesátých let u Erny projevoval vliv prvků vnesených do brněnského prostředí stavbou zábrdovického klášterního kostela. O dalším poučení lze uvažovat z předpokládaného kontaktu s G. P. Tencallou při práci v seneniovské Lomnici po roce 1673. I v interiérech (převážně kostelních) se u Erny od počátku sedmdesátých let projevuje snaha o větší plasticitu architektonických článků a jejich prostřednictvím o výraznější rytmizaci prostoru, jak o tom svědčí tuřanský kostel.

DER BRÜNNER BAUMEISTER JAN KŘTITEL ERNA

Der vorliegende Beitrag lehnt sich an die im kunsthistorischen Seminar der Brünnner Universität im Jahre 1977 ausgearbeitete Diplomarbeit. Er befasst sich mit einem Zeitabschnitt der Bautätigkeit in Südmähren, der sich bisher nicht im Schwerpunkt der wissenschaftlichen Forschung befand.

Die architektonische Tätigkeit in Mähren in der ersten und grösstenteils auch in der zweiten Hälfte des 17. Jahrhunderts beherrschte der von den aus norditalienischen Provinzen stammenden und in norditalienischen Städten gelehrten Baumeistern und -gewerblern gebrachte Stil. Die Träger dieses Stils inspirierten sich mit architektonischen Traktaten, Hand- und Musterbüchern, die im 16. und 17. Jahrhundert erschienen. Deshalb stimmen einzelne Elemente in verschiedenen Regionen und Jahrzehnten formal überein, da die Vorlagen in den Familien geerbt wurden.

In Südmähren ist eine Gruppe der mit Persönlichkeiten Kardinal Franz Fürsten von Dietrichstein und Fürsten Karl von Liechtenstein zusammenhängenden Bauten bestimmend (Stadtpalais des Kardinals in Brünn, Liechtensteinische Schlösser in Valtice-Feldsberg und Lednice-Eisgrub, dann Wallfahrtskomplex Vranov-Wranau bei Brünn, Stadt und Schloss Mikulov-Nikolsburg). Ihre Architektur ist einfach mit mehr geschmückten Hauptfassaden. Das Dekor und die Gliederung haben ausgeprägt flächlichen geometrischen Charakter.

Johann Baptist Erna war Sohn des Andreas Erna, Mitglieds einer Baugruppe im Dienste des Fürsten von Liechtenstein in Feldsberg, Eisgrub und Wranau. Vor 1625 wurde Andreas Erna sesshaft in Brünn, 1629 Bürger und 1630 Meister im Maurer- und Steinmetzenunft. Johann Baptist war schon in Brünn geboren und wurde erstmalig 1643 als Gehilfe seines Vaters erwähnt. Nach dem Ableben des Vaters 1652 führte er die Geschäfte im Geiste des geläufigen Stils fort.

In der Hälfte der sechziger Jahre kam nach Mähren der fortgeschrittenere Architekt Giovanni Pietro Tencalla, der eine weitere Variante des mit Manierismus inspirierten Stils mit sich brachte, jedoch schon mit gewisser Tendenz zur frühbarocken Ausdruck. Die architektonischen Glieder werden plastischer, der Architekt versucht den Raum zu rhythmisieren; jene Tendenzen treten immerhin in schüchterner Andeutung inmitten der Formensprache des geläufigen Stils heraus. Johann Baptist Erna inspirierte sich beweisbar mit dem Beitrag von G. P. Tencalla. Die Persönlichkeit von Erna, deren Autorenschaft bei einer Reihe der Bauwerke im Laufe nahezu einer Jahrhunderthälfte beweisbar ist, ermöglicht auch einige Überlegungen über das regionale Schaffen dieses Zeitabschnitts. Seine Bauten sind überwiegend in Brünn konzentriert, befinden sich aber auch in der Umgebung bis ca. 60 km. Seine Bauwerke befinden sich auch im Bereich der Ingenieurbauten, wie z. B. ein

Abschnitt der Hauptstrasse durch das Sumpfgelände am Bach Bobrava-Wobra südlich von Brünn.

Johann B. Erna starb in Brünn im Frühjahr 1698. Dank der langen Zeitspanne seiner Tätigkeit kann man in seinem Werk eine gewisse Entwicklungslinie verfolgen, die durch Übernahme und Applikation fortgeschrittenerer Elemente (z. B. auch in der Raumgestaltung) dokumentiert ist.

Übersetzt von J. N.

